

УДК 331.5.024.5+364.23

*Чальцева О. М., д-р політ. наук, професор,
в. о. завідувача кафедри політології та державного управління;
Прямухін Н. В., д-р екон. наук, професор,
професор кафедри політології та державного управління;
Талаш В. Ю., здобувачка вищої освіти,
Донецький національний університет імені Василя Стуса*

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Ключові слова: соціальні видатки, державний бюджет, фінансування, війна.

Вступ. Соціальні видатки відіграють надзвичайно важливу роль у політичному, економічному і соціальному житті будь-якої країни. Тож у такі складні часи, які переживає українське суспільство, основне завдання державної соціальної політики – це захист усіх, хто потребує фінансової допомоги. Державні механізми реалізації соціального захисту мають на меті забезпечити всіх членів суспільства можливістю вільно розвиватись та реалізовувати свій потенціал, незалежно від соціального, національного, релігійного походження і політичних уподобань. Для цього в державі необхідно мати ефективну та дієву систему фінансового забезпечення соціального захисту за допомогою такого інструменту, як-от соціальні видатки.

Актуальність. Під час подолання наслідків війни та створення умов для стійкого розвитку України необхідно формувати виважену й обґрунтовану політику державних видатків. Чинна система соціальних видатків в Україні в умовах воєнного стану орієнтована на підтримку найбільш вразливих верств суспільства, кількість яких збільшилася в рази. Соціальні видатки, передбачені бюджетом у наступному році, є другими за розміром після видатків на оборону, – майже 470 млрд грн. Порівняно з 2023 роком, вони збільшені на 25 млрд грн.

Виклад основного матеріалу. Сучасна структура державного бюджету України в умовах воєнного стану складається з податкових надходжень, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом, від органів державного управління, надходжень від ЄС, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ, цільових фондів тощо. Аналіз зміни тенденцій соціальних видатків Державного бюджету України за 2018–2023 роки демонструє нерівномірність, яка була пов'язана з фінансовим станом країни на той час [4].

Таблиця 1 – Динаміка соціальних видатків Державного бюджету України у відсотках від обсягу видатків загального фонду

2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
16,62	20,23	25,06	22,77	15,75	12,17

* розроблено автором на основі [4]

Найвищі відсотки на соціальні видатки від загального Державного бюджету України спостерігалися у 2020–2021 роках. Це обумовлене тим, що у той період

підвищення пенсії отримали 8,4 мільйонів пенсіонерів, і Уряд забезпечив виплату по одній тисячі гривень громадянам за програмою Президента України щодо підтримки на час пандемії. Проте вже від початку 2022 року спостерігається різкий спад відсотка на соціальні видатки від загального бюджету. Звісно, це пов'язано з повномасштабним вторгненням, через яке держава була змушена збільшувати видатки на оборону.

Якщо подивитись, на що були розподілені кошти соціальних видатків за 2023 рік, можна виявити, що найбільший відсоток становив саме *соціальний захист пенсіонерів* (59,41 %), наступним був *соціальний захист інших категорій населення*, що становить 32,70 % і вже останній – *соціальний захист сім'ї, дітей та молоді* (5,31 %), а категорії: *соціальний захист на випадок безробіття, соціальний захист війни та праці, допомога у вирішенні житлового питання, фундаментальні та прикладні дослідження, інша діяльність у сфері соціального захисту* становлять менше ніж 1 % або взагалі не фінансуються.

Через війну в Україні демографічні показники впливають на соціальні видатки, адже щодня збільшується кількість громадян вразливої категорії внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що потребує додаткового державного фінансування. За даними International Organization for Migration, у червні 2023 року в Україні налічувалось приблизно 5,1 млн внутрішньо переміщених осіб та 5,9 млн осіб, які виїхали за кордон [5]. Також збільшується кількість загиблих та інвалідів війни, що потребують фінансової допомоги і компенсацій, зростає кількість дітей-сиріт, які втратили батьків внаслідок війни, що збільшує витрати на догляд за ними та утримання. Водночас чисельність працездатного населення скорочується через міграцію, війну, тому податкова база фінансування соціальних видатків звужується і збільшується необхідність пошуку державою нових механізмів регулювання фінансового сектору економіки та додаткової зовнішньої фінансової допомоги.

За таких умов держава має негайно діяти. Тому Кабінет Міністрів України 29 листопада 2022 року постановив, що Фонд соціального страхування України припинив свою діяльність, а за виплату лікарняних та інших компенсацій за соціальним страхуванням відповідає Пенсійний фонд України. Таке рішення допомогло налагодити своєчасність виплат та погашення боргів. Також Кабінет Міністрів України у 2023 році розпорядився схвалити Стратегію державної політики щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року, де визначається, що працевлаштування та забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб виступають пріоритетами політики. Ще у січні 2023 року збільшився розмір допомоги на догляд за дитиною «Муніципальна няня» з 2 271 грн до 6 700 грн, але змінились умови отримання допомоги. У лютому 2023 року запущено програму «Відновлення» в додатку ДІА, де можна отримати компенсацію власникам пошкодженого житла. Кошти на це виділяються з Фонду ліквідації наслідків збройної агресії. 20 березня 2023 року було ухвалено Закон «Про одноразову грошову допомогу за шкоду життю та здоров'ю, завдану працівникам об'єктів критичної інфраструктури, державним службовцям, посадовим особам місцевого самоврядування внаслідок військової агресії Російської Федерації» [1].

Ще 7 квітня уряд запустив проєкт Указу Президента України щодо впровадження цього року Стратегії формування системи переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2032 року, в якому йдеться про створення Ветеранської патронатної служби для соціального супроводу ветеранів після закінчення військової служби. До того ж із державного бюджету було виділено по 5 тис. грн на допомогу кожній особі, яка постраждала від підриву Каховської ГЕС, що становить 560 млн грн, які були виділені з резервного фонду держбюджету, та 980 млн грн з Фонду ліквідації наслідків збройної агресії було виділено на виплату компенсацій за будинки в Херсонській області, які постраждали від повені.

Висновки

Отже, в умовах воєнного стану уряд намагається оперативно реагувати на нагальні соціальні проблеми, ухвалюючи спеціальні програми допомоги жертвам війни, оптимізуючи роботу відповідних фондів та служб, залучаючи міжнародну допомогу. Однак обмеженість ресурсів не дає змоги повністю задовольнити щораз більші потреби. Тому слід розширювати програми грошової та гуманітарної допомоги міжнародних донорів (ООН, USAID тощо) та партнерів України.

Для цього необхідно провести аналіз потреб України в фінансовій та гуманітарній допомозі на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу, щоб сформулювати чіткі запити, а також посилити координацію та обмін інформацією між органами влади і міжнародними партнерами щодо надання допомоги та зробити інформаційні кампанії для громадян щодо можливості її отримання. До того ж варто розвивати цифровізацію соціальної допомоги, тобто запровадити електронні сервіси надання та обліку допомоги для того, щоб зменшити бюрократію та мінімізувати корупційні ризики.

Список використаних джерел

1. Закон України. Про одноразову грошову допомогу за шкоду життю та здоров'ю, завдану працівникам об'єктів критичної інфраструктури, державним службовцям, посадовим особам місцевого самоврядування внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2980-20#Text>(дата звернення:14.11.2023).
2. Урядовий портал. Індексція пенсій. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/pensii> (дата звернення:14.11.2023.)
3. Центр аналізу публічних фінансів та публічного управління при Київській школі економіки. Соціальні видатки: що і чому фінансує держава у I півріччі 2023 року. 2023. С. 1–6.
4. Open budget. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення:12.11.2023).
5. International Organization for Migration. оцінка умов повернення, інформаційний бюлетень, раунду 3 (червень 2023 року). 2023. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ocinka-umov-povernennya-informaciyuniy-byuletten-raundu-3-cherven-2023-roku> (дата звернення:14.11.2023).